

TA'LIM JARAYONIDA SHAXSLARARO MUNOSABATLARNI
BARQARORLASHTIRISHDA TARBIYANING AHAMIYATI

Yulchiboyeva Nazokatxon Iqboljon qizi

*International school of finance technology
and science instituti stajor-o'qituvchisi*

Elektron pochta: Xurshidyulchiboyev@gmail.com

Axmatova Sitorabonu Uktam qizi

ISFT 23-psb – 01 talabasi

Elektron pochta: sitoraaxmatova7977@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarbiya jarayonida yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan xatolar, ularning ta'sirida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolar gavdalangan. Qolaversa, tarbiya jarayonida ijtimoiy muhitning o'rni, shaxslararo munosabatlarga kirishishda to'g'ri berilgan tarbiyaning ahamiyati aks ettirilgan

Kalit so'zlar: Tarbiya, ta'lim, ijtimoiy muhit, shaxs, bola, shaxslararo munosabat.

Mustaqillikning dastlabki yillaridanoq butun mamlakat miqyosida ta'lim-tarbiya, ilm-fan, kasb-hunarga o'rgatish sohalarini isloh qilishga nihoyatda katta zarurat sezila boshladi. Bugungi kunda tarbiya jarayonida ham qator o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. Shuni ta'kidlash lozimki, ma'rifat xalqimiz, millatimiz qonidadir. An'anaviy sharqona qarashga ko'ra, ma'rifatlilik faqat bilim va malaka emas, ayni paytda chuqur ma'naviyat va go'zal axloq degani hamdir.

Tarbiya — bolaning ijtimoiy muhitda o'z o'rnini topishni o'rganishi hamda insonning hayotiy ko'nikma va malakalarga ega bo'lishidir. Tarbiya bu alohida jarayon emas, balki o'qitishning bir tomoni bo'lib, u bilan umumiy va farqli tomonlarga egadir. Bilim berish va tarbiyaga, asosan, insonning ijtimoiy ko'nikma olish mexanizmining o'ziga xos jihatlarini kiritish mumkin. Tarbiya jarayonida shaxsning sifat va xossasi, ijtimoiy xulq-atvori va shakllari nazarda tutilsa, o'qitishda bilim, ko'nikma va malakalar inobatga olinadi. [4, 496- b]

Tarbiya tasavvuf namoyondalarining qarashlarida ham eng ko'p e'tibor qaratilgan masalalardan biri hisoblanadi. Tasavvuf namoyondalaridan biri Pahlavon Mahmud qarashlari o'zining tarbiyaviylik ahamiyati bilan e'tiborga molik.

Mutafakkir o'z o'tmishdoshlari kabi do'stlikka va do'st tanlashga alohida ahamiyat berdi. "Zamonamizda, - degan edi u, - sodiq do'stni topmoq qiyin, shu sababli nomardlardan, nokaslardan vafo istama", Sodiqlik kishining iti bo'lishiga ham roziman, chunki sadoqatsiz

kishidan it yaxshi» deb ta'kidlaydi. U samimiy, sof, beg'araz do'stlikni kuylaydi, biror maqsad bilan do'st tutinganlarni qattiq qoralaydi. O'zaro ahil bo'lib do'stona yashashga, do'stlikning qadriga yetishga chaqiradi. Haqiqiy do'st o'z do'stini eng og'ir damlarda ham tashlab ketmaydi, deb ta'kidlaydi: [1, 176-b]

— "Inson eng olijanob fazilatlar sohibidir", - deb yozadi Beruniy "Mineralogiya" nomli asarida - yaqin do'sti bor kishi chinakam baxtiyor kishidir. U do'st munosib hayot tarziga ega, yoqimli xususiyatlar sohibi bo'lishi lozim. Ana shunday chin do'st har bir kishida bitta bo'ladi. Bundan ortiq bo'lmaydi.

Ibn Sino asarlarida ham ta'lim jarayonida tarbiya berish masalasiga oid qarashlar o'rin olgan bo'lib, amal qilinishi zarur boigan didaktik qoidalar quyidagilardan iborat: [1, 220-b]

- bolaga bilim berishda birdaniga kitobga band qilib qo'ymaslik;
- ta'limda yengildan og'irga borish orqali bilim berish;
- o'qitishda jamoa (ya'ni sinf) bo'lib o'qitishga e'tibor berish;
- bilim berishda bolalarning mayli, qiziqishi va qobiliyatini hisobga olish;
- o'qitishni jismoniy mashqlar bilan qo'shib olib borish.

Bu talablar hozirgi davr ta'lim tamoyillariga ham mos kelishi bilan qimmatlidir. Alisher Navoiy asarlarida komil insonni tarbiyalash usullari va vositalari ham ifodalangan. Alloma asarlarida bola tarbiyasi bilan oilada va maktabda shug'ullanib, namuna uslubidan foydalanish tavsiya etilgan. Tarbiya va ta'lim ota-ona hamda o'qituvchi tomonidan olib borilishi lozimligini ta'kidlaydi. Alisher Navoiy bolalarga jismoniy jazo berish emas, balki xushmuomalalik bilan muomalada bo'lishni, lekin bunda ham me'yorida oshmaslik lozimligini uqtiradi. O'qituvchining talabchan bo'lishga undagani, ammo har ikkalasida ham ma'lum me'yorni bilish zarurligini uqtirgani ma'lumdir.

Yana bir buyuk allomalardan Masihiy Jamoa orasida o'zini tutishiga, ayniqsa, katta e'tibor bergan va buni har kimning aqli, bilim, tafakkuri darajasiga mos bo'lishini ta'kidlagan: "Aqli (kishi)ning yaxshi ishi hamma joyda o'rinli, ahmoqning ziyonli xatti-harakati hamisha xavflidir". [2, 64-b]

Yana bir buyuk mutafakkir Davoniy o'z asarlarida insonni ijtimoiy mavjudot sifatida tasvirlaydi. U inson faqat jamiyatda, kishilar orasida, ular bilan o'zaro munosabat jarayonida shakllanadi degan fikrni ilgari suradi. U ta'lim-tarbiya jarayoniga o'tkir psixolog, ya'ni ruhshunos olim sifatida yondoshib, bolaning shaxs sifatida shakllanish jarayonini chuqur tahlil qiladi. U bola yaxshi fazilatlarini ta'lim-tarbiya natijasida egallashi mumkin degan fikrni ilgari suradi. Bola qalbini naqsh solinadigan, suratlarni osonlikcha tushirish mumkin bo'lgan taxtaga o'xshatadi.

Ma'lumki, gaplashayotgan kishilar biri gapiradi, ikkinchisi tinglaydi. Muloqotning samaradorligi ana shu ikki qirraning qanchalik o'zaro mosligi, bir-birini to'ldirishiga

bog'liq. Mashhur amerikalik notiq, psixolog Deyl Karnegi «Yaxshi suhbatdosh — yaxshi gapirishni biladigan emas, balki yaxshi tinglashni biladigan suhbatdoshdir», deganda aynan shu qobiliyatlarning insonlarda rivojlangan bo'lishini nazarda tutgan.[3, 101-b]

Shaxs muloqotda bo'lmasdan faoliyat subyektini sifatida ham, individual inson sifatida ham to'laqonli rivojlana olmaydi. A.A. Bodalyev fikricha, hatto o'yin faoliyatida bola muloqotda bo'ladi. Ta'lim jarayonining asosida muloqotga o'rgatish masalasi turadi. Mehnat ta'limi jarayonida kishilar doimo muloqotga ehtiyoj sezadilar. [3, 25-b]

Muloqot juda kuchli tarbiyaviy ahamiyatga ega, u insonning dunyoqarashini kengaytirib psixikasini rivojlanishiga yordam beradi. Ya'ni barcha ruhiy jarayonlar muloqot orqali shakllanadi. Jamoa muhitini shakllantirishda ikkinchi yo'nalish jamoa a'zolarining ruhiy madaniyatini shakllantirishdir. Ruhiy madaniyatga o'rgatishni o'smirlik yoshidan boshlash muhim, chunki o'z shaxsi haqidagi axborotga qat'iy ehtiyoj xuddi shu davrda vujudga keladi. O'smirlikda o'zining «Men»i xususida ziddiyatli kechinmalar boshlanadi.[3, 25-b]

Tarbiya jarayonida doimiy va o'zgarmas maqsad qo'yilmaydi, chunki o'zgarmas maqsad har qanday jamiyatga ham mos bo'lavermaydi. Jamiyat tuzilishi va ijtimoiy munosabatlar o'zgarishi bilan tarbiya maqsadi o'zgaradi. Tarbiyaning barcha tarixiy davrlar uchun xos bo'lgan ba'zi bir umumiy belgilari ham mavjud. Pedagogik g'oyalar va tarbiyaviy ishni rivojlantirishda muayyan darajadagi aloqa va ma'lum bir davomiylik mavjud. Jumladan, asrlar davomida dars maktabda o'quv mashg'ulotlarini tashkil etishning asosiy shakli bo'lib keldi va shunday bo'lib qolmoqda. Qator o'quv predmetlari mazmuni ma'lum darajada saqlanib qolayapti.[2, 497-b]

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, tarbiya bugungi ommaviy madaniyat rivojlanib borayotgan davrda jamiyatning eng nozik nuqtasi hisoblanadi. Yoshlarni har tomonlama yetuk va tarbiyali qilib kamolga yetkazish hozirgi kunning eng dolzarb vazifalaridan vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki kelajak yoshlarni qo'lida. Buning uchun birinchi navbatda ta'lim va tarbiya tizimiga alohida e'tibor qaratish lozim hisoblanadi. Ma'lumki, shaxs kamolga etib borar ekan unga atrofdagi tashqi muhit, shaxslararo munosabatlar, ta'lim olayotgan muassasasi hamda oilaviy muhit tizimli ravishda ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, o'quvchilarda shaxslararo munosabatlarni to'g'ri yo'lga qo'yilishiga hamda o'quv faoliyatini samarali tashkil qilinishiga olib keladi. Ayniqsa, jamoadagi shaxslararo munosabatlarda yuzaga keladigan nizoli holatlarni oldinni olishga sabab bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Берковиц Л. Агрессия и агрессивное поведение. –Воронеж: “Научная книга”, 2004.

2. Бодалев А. А. О взаимосвязи общения и отношения. –Воронеж: “Научная книга”, 2004
3. Nishanova Z.T. va boshq. Rivojlanish psixologiyasi. Pedagogik psixologiya. –Т.: “O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati”, 2018.
4. Орлов Ю.М. Восхождение к индивидуальности. –М.: “Просвещение”, 1991

